

[0139]

ALDFRYSK MORSELSA.

Yn 'e kêsten fan Wininge, dy't yn 1947 foar it ljocht kamen en dêr't noch fierstento min stúdzje fan makke is, komt in wurd foar, dat oan distiid to nearne oars yn âldfryske boarnen foun waerd. It is de tige opmerklike haednamme *morselsa*, dy't yn 'e neamde tekst sà brûkt wurdt: *Mit da jnsiegel nemma ne moge naet vnduaen sunder rede ende wytschipe des mene warwes, nene claghe in dene fynd tho slane wytha breeff, mer thy hebben den ne (lê: denne) fynd sonder morselsa der da breek jecht at sere erm jefta rycke mit were iefta weldich*²⁾

2) Sj. P. Sipma, *Fon alra Fresena fridome*, Snits 1947, s. 189 en P. Gerbenzon, *Codex Furmerius*, „De Vrije Fries”, dl. 39 (1948), s. 89.

Hwat jin by dat ûnbikende wurd alderearst opfalt, is de útgong *-elsa*, dêr't yn it Aldfrysk ek ûnderskate oare substantiven mei gearstald binne, forlykje: *blôdelsa* 'bloedrizing, bloedige woune'; *blâwelsa* 'blau plak'; *lamelsa* 'forlamming'; *sêrelsa* 'forwouning'; *wi(g)elsa* 'wijinge'; *wlemmelsa* 'skânsearring'; *wonnelsa* 'bûnt plak' ¹⁾. Dat wy *-elsa* yn 'e foarbylden hjirboppe net foar de oarspronklike foarm fan dat efterheaksel oansjen meije, kin maklikernôch wiermakke wurde. Sa biskikt ús it earste Rûstringske hânskrift de âldere foarm *blôdilsa*, wylst yn it Fivelgoaër lânrocht likegoed *sêrilsa* as *sêrelsa* oerlevere is. Sokke fynplakken dogge útwizing, dat *-elsa* út *-ilsa* ûntstien wêze moat, doe't *-i-* yn it twadde wurdlid [*blodĩlsa*] minder klam mei krige en ta *-e-* forswakke waerd.

It is leau'k net ûntsjinstich en gean noch efkes fierder op 'e skiednis fan dit suffiks yn. De útgong *-elsa* <*-ilsa*, sa docht it bliken, is de anglofryske útrinder fan germ. *-(i)sla* ²⁾, dat wer op yndogerm. *-slo-* tobekgiet. Alle germaenske spraken hiene eartiids dy foarming hiem, ek it Goatysk, alhoewol't de foarbylden dêr noch minmachtich binne: *swartzla* (dat. sg.) 'inket' (by **swartjan* 'swartmeitsje'), *preihsl* 'binearing' (by *preihan* 'bineare'). Foar it Aldnoarsk folsteane wy mei de neikommende swakbûgde froulike wurden *geymsla* 'hoed(e), soarch' (by *geyma* 'hoedzje'), *rennsla* 'wetterrin' (by *renna* 'rinne'). It Aldheechdútsk koe in skift neutrale haednammen op *-isal*, mei in letter opkommen *a* as oergongslûd tusken *s* en *l*, bygelyks *irrisal* 'bitizing' (by *irrôn* 'op 'e doele bringe'), *truobisal* 'drôvens' (by *truoben* 'bidrôvje'). Dêrwei komme de nijheechdútske foarmen op *-sal*, lyk as *Drangsal*, *Irrsal*, *Labsal*, *Mühsal*, *Trübsal*, *Schicksal*, *Wirrsal*, en dêrnjonken dyen op *-sel*: *Anhängsel*, *Einschiebsel*, *Füllsel*, *Rättsel*. *Überbleibsel* e.o. Yn âldsaksyske teksten binne sawol formaesjes op *-isli*: *dôpislî* 'doop', *gurdisli* 'gurl' as op *-islo* bikend, forl. *irrislo* 'argewaesje', *men-dislo* 'blidens, wille', *râdislo* 'riedling'. Wy bislute dizze omgong troch it Aldgermaensk mei it Angelsaksysk, dat krektlyk as it Aldfrysk wurden hie, dy't op *-elsa* útgyngen, b.g. *æf-w(i)erdelsa* 'skea, forlies' by *wierden* 'fordjerre, forniele, forrinnewearje'. Hwat de fuortsetting fan 'e útgong yn de hjoeddeiske talen oanbilanget, wize wy allinne noch op Ned. *-sel* yn *baksel*, *beletsel*, *blauwsel*, *deksel*, *raadsel*, *smeersel*, *stelsel*, *stijfsel*, *voedsel*, *weefsel*, *windsel* ³⁾, dy't foar it meastepart ek in Nijfryske wjergera hawwe: *haksel*, *blausel*, *riedsel*, *smarsel*, *stelsel*, *stisel*, *wynsel* ⁴⁾.

Om 't nou de haednammen op *-elsa* ornaris fan swakke tiidwurden ôflaet binne, b.g. *lamelsa* 'forlamming' fan *lamma* 'forlamje', *sêrelsa* 'forwouning' fan *sêria* 'sear dwaen', *wi(g)elsa* 'wijinge' fan *wîa* 'wije', sil it klearichheit ha, dat it nijsgjirrige âldfryske *morselsa* by in net-optekene âldfrysk tiidwurd **morsa* of **morsia* heart. Yn forbân mei it nnl. *morsen* 'grieme' (en *ver-morzelen* 'forgrieme, tognidzje'), mhd. *mürsen* (yn: *zerrmürsen*) 'togrúzje', switsersk *morsen*, *mürsen* 'tostompe' sille wy it wol op in swak verbum fan 'e 1ste klasse

1) W.L. van Helten, *Altostfriesische Grammatik*, Leeuwarden 1890, § 184.

2) Forl. F. Kluge, *Nominale Stammbildungslehre der altgermanischen Dialekte*, Halle, 3. Aufl. 1926, § 143.

3) M. Schönfeld, *Historische grammatica van het Nederlands*, 5e dr., Zutphen 1954, § 155 b.

4) P. Sipma, *Ta it Frysk II*, Ljouwert 1949, s. 64.

hâlde moatte, dus op *morsa, dat mei syn sibben op in germ. wurdstamme *mur-s* tobekgiet, dy't ek yn nfry. *murf*, *morf*, nnl. *murw*, nhd. *mürbe* stiket. Bûten it Germaensk forlykje de wurdboekskriuwers ¹⁾ û.o. âldyndysk *mr̥nāti* 'hy slacht stikken', dat ek in ôflieding fan 'e yndogermaenske grounfoarm *mer-*, *mor-*, *mr̥-* ²⁾ is.

Om wer op 'e kêsten fan Wininge del to kommen: nou't wy de foarming en gearhing fan *morselsa* foar 't forstân hawwe, moatte wy noch útfine, hokker bitsjutting oft dat wurd yn it forbân fan 'e tekst hat. Aldergeloks wiist in plak út 'e Westfryske stêdsrjochten, oanhelle yn it Mnl. Wb. ³⁾, ús hjir it paed: „Daer sal gheen benaestinghe of weerdrift ghebueren opten ghenen die tmeerdeel an een huys, erve of landt heeft, ten waer dat die coop ondeuchdelijk, *ter morsse*, int heymelijck gheschiet waer". Verdam ³⁾ jowt *ter morsse* wer mei 'ter sluik, op een listige of bedriegelijke wijze, met knoeierij', hwat dus oerienkomt mei Frysk 'toglûp, tomûk, op in slûchslimme of fyn ynleine manear; mei knoeierij, mei geknoei, mei bidroch'. Foar dy útliz biropt er him mei rjocht en reden op de bitsjuttingen fan it 17de-ieuske nnl. *morsen* = 'bidekke, forberge, geheimhâlde, ûtnaderje, falskspylje'. It Greate Ned. Wb. ⁴⁾ omskriuwt datselde ier-nijnedêrlânske tiidwurd mei: 'knoeije; ûnearlik, net oprjocht hannelje'. Dat sadwaende binne de bitsjuttingen, dy't wy foar *morselsa* oannimme moatte: 'knoeierij, bidroch, bidragerij, forrifelderij, gûchelderij, mislieding, mûklisten'.

Lit ús ta bislút jit bisykje om it stikje fan 'e *Wynyma wilkeren*, dat hjirboppe ôfprinte is, yn it Nijfrysk oer to setten: "Mei it lânssegel mei gjinien [d.i. gjin inkelde rjochter] eat ynlûke sûnder goedfinen en mei witten fan 'e miene folksgearkomste (en) gjin oanklachte mei er in fûnis oer útsprekke, dat mei de rjochtsbrieven stridich is, mar immen mei earm of ryk wêze, yn 't bisit of machtich [d.i. húsman of haedling], hy sil sûnder bidroch it fûnis krije, dat de brieven foarskriuwe".

Dit lytse ûndersiik hat dus útwiisd, dat *sonder morsela* lykbitsjuttend is mei *sonder argelist*, *sonder falikant* en *sonder bydreegnisse*, útdrukkingen, dêr't ús oarkonden fan optille en dy't allyksa mei 'sûnder bidroch' werjown wurde moatte.

W. J. Buma.

1) J. Franck-N. van Wijk, Etym. Wb. der Ned. taal, 's-Gravenhage 1912, s. 447.

2) J. Pokorny, Indogermanisches etymologisches Wörterbuch, 8. Lieferung, Bern, s. j., s. 737.

3) J. Verdam, Middelnederlandsch Woordenboek IV (1899), spj. 1950.

4) Woordenboek der Nederlandsche taal, dl. 9 (1913), spj. 1151.